DEMASKIRANJE ZNANSTVENE DOGME
Interdisciplinarna revizija i vojno-strateška analiza ubikacije prapovijesnog Delmiona

Autor: prof. Igor Podrug, dipl.inž.

U Dicmu, 20.7.2026.g.

Uvod

Ovaj rad donosi kritičku reviziju općeprihvaćenog znanstvenog konsenzusa koji prapovijesnu delmatsku prijestolnicu **Delmion (Delminium)** smješta na lokalitet gradine Lib u Duvanjskom polju. Suprotstavljajući tradicionalni epigrafski pristup vlastitim otkrićima na terenu zadnjih par godina, modernoj LiDAR topografiji, vojnoj logici i logistici i potvrđenoj kronologiji ranih rimskih pohoda sredinom 2. stoljeća pr. Kr., rad analizira i uspoređuje dva ključna prapovijesna ilirska lokaliteta: **Gradinu Lib** (Duvanjsko polje) i monumentalni gradinski kompleks **Trapošnik** (Krušvar/Dicmo).
Poseban naglasak stavljen je na povijesni kontinuitet komunikacijskih ruta: Trapošnik je lociran na prvorazrednom geostrateškom čvorištu koje izravno nadzire **zapadni planinski usjek**, propusni kanal kroz koji će proći naknadna rimska cesta, te kasniji srednjovjekovni i austrougarski pravci. Nadalje, kompleks izravno kontrolira i od autora teksta in situ potvrđenu **južnu antičku transverzalu na potezu Prosik (Dugopolje/Dicmo) – Bisko**, koja je služila kao magistralni pravac za premještanje trupa i roba između Salone i unutrašnjosti. Rezultati analize ukazuju na to da je slamanje Trapošnika za Rim bilo pitanje kontrole cjelokupne prometne mreže zaleđa, što ogoljuje logističke i taktičke kontradikcije službenog "duvanjskog" narativa, te otvara prostor za novu, vojno utemeljenu ubikaciju ranog središta delmatskog otpora.
Da bi se u potpunosti razumjela važnost monumentalnog kompleksa na Trapošniku, sudbina prapovijesnog Delmiona mora se promatrati kroz precizne povijesne i kronološke okvire. U znanstvenom narativu (a i u uobičajenim raspravama) često dolazi do miješanja dvaju različitih vojnih pojmova: ukupnog rimskog prisustva na Jadranu i stvarnog rata za osvajanje dalmatinske unutrašnjosti.

Ukupno razdoblje rimskih intervencija u Iliriku (237 godina)

Sveukupna rimska vojna agresija na istočnoj obali Jadrana započinje **229. prije Krista (BC)** Prvim ilirskim ratom protiv kraljice Teute, a završava gušenjem Batonova ustanka **9. godine poslije Krista (AD)**. Međutim, rani ratovi (protiv Teute, Demetrija Hvarskog i kralja Gentija) bili su geografski ograničeni na južni Ilirik (područje današnje Albanije i Crne Gore) s primarnim ciljem suzbijanja gusarenja. Činjenica da je Rim u ranijim sukobima protiv kraljice Teute (229. pr. Kr.) ili Demetrija Hvarskog (219. pr. Kr.) bio sposoban podići i poslati impresivne ekspedicijske snage od 20.000 i više vojnika, često stvara privid da je u tom trenutku posjedovao profesionalnu stajaću vojsku sposobnu za bilo kakav operativni zadatak.
Međutim, u kontekstu rata za središnji Ilirik (156. pr. Kr.), taj broj krije duboka strukturna i logistička ograničenja tadašnjeg rimskog sustava:

- Sve do reformi konzula Gaja Marija (krajem 2. st. pr. Kr.), Rim nema profesionalnu stajaću vojsku. Legije čine mobilizirani rimski građani (vlasnici zemljišta, seljaci i obrtnici) koji se podižu sezonski, za točno određenu kampanju, nakon čega se raspuštaju i vraćaju svojim kućama. Skupiti masu od 20.000 ljudi za Rim nije bio demografski problem; stvarni problem bio je **kako i gdje ta vojska operira**.

- Rani Ilirski ratovi (protiv Teute, Demetrija i Gentija) bili su primarno **pomorsko-obalne operacije**. Rim trupe krca na brodove u Brindisiju, plovi preko Jadrana i iskrcava ih izravno pod

bedeme obalnih gradova ili utvrda (Krf, Drač, Hvar, Risan). Opskrba hranom i žitom tekla je kontinuirano, najbržim i najjeftinijim antičkim transportom – brodovima izravno iz Italije u osigurane jadranske luke. Nakon brze predaje kralja ili pada obalnog grada, milicija bi sjela natrag na brodove i vratila se kući prije zime.
- Onog trenutka kada konzul Figul 156. pr. Kr. iskrca vojsku u Saloni i zakorači u delmatsko zaleđe, prednost brodske logistike potpuno nestaje. Tisuće vojnika, jahaćih i teglećih životinja sada moraju marširati pješice u brda. Vojska u unutrašnjosti ovisi o stotinama opskrbnih kola i mazgi koje svakodnevno moraju prenositi tone žita i krme kroz uske, neprohodne planinske klance.

Bez izgrađenih vojnih cesta i u uvjetima gerilskog pritiska Delmata, dugotrajni pozicijski rat u kršu lomio je logistiku i moral građanske milicije koja nije bila obučena za višegodišnje zimovanje u surovim planinama. Upravo zato, udar na monumentalni **Trapošnik** – koji je "jahao" na ključnom usjeku i trasi odmah iznad obalne baze u Saloni – bio je jedini logičan i ostvariv korak. Rim u tom povijesnom trenutku jednostavno nije imao logistički kapacitet za duboke proboje prema Duvanjskom polju; morao je najprije slomiti golemog "vratara" zaleđa na samom pragu obale.

Rat za osvajanje središnjeg Ilirika / Dalmacije (164 godine)

Padom kralja Gentija 168. BC na jugu nastaje politički vakuum, a u prvi plan izbija moćni i decentralizirani savez Delmata. Ulazak rimskih legija u krško zaleđe Salone 156. pr. Kr. nije bio slučajan incident, već rezultat niza dubokih geopolitičkih i ekonomskih promjena na istočnoj obali Jadrana nakon pada Ilirskog Kraljevstva (168. pr. Kr.):

- Povod (Casus Belli) – Apel Isse i Daorsa: Neposredni povod ratu bila je diplomatska ofenziva rimskih saveznika. Nakon sloma kralja Gentija u Skadru, plemenski savez Delmata naglo se širi i jača. Delmati navodno počinju ugrožavati grčke kolonije na otocima, prvenstveno **Issu (Vis)** i njezina kopnena emporija (poput Tragurija/Trogira i Epetija/Stobreča), te južno pleme **Daorsa** (koji su prihvatili rimski protektorat). Kada su delmatski pljačkaški pohodi ugrozili ove rimske saveznike, isski i daorski poslanici odlaze u Rim tražiti vojnu zaštitu.
- Rimski Senat šalje diplomatsku komisiju predvođenu Gajem Fannijem u delmatsko sjedište kako bi izvidjela situaciju i zahtijevala prekid neprijateljstava. Delmati, svjesni svoje vojne snage u kršu i nepristupačnosti svojih gradina, odbijaju primiti izaslanstvo. Prema rimskim izvorima, poslanici su dočekani s prezirom, nisu im osigurani ni smještaj ni hrana, a prilikom odlaska su čak i fizički napadnuti. Za Rimski Senat, uvreda njihovih službenih poslanika (*legati*) bila je vrhunski međunarodni skandal i formalno opravdanje za objavu rata.
- Iza diplomatske fasade stajao je čisti rimski geopolitički interes. Rim nije mogao tolerirati pojavu nove, iznimno agresivne i moćne vojne sile u zaleđu Jadrana. Delmatski savez bio je decentraliziran, ali visoko kohezivan u trenutcima rata. Dopustiti Delmatima da ovladaju cijelom obalom od rijeke Krke do Neretve značilo bi prepustiti im kontrolu nad ključnim plovnim i kopnenim putevima i riskirati ponovno buđenje masovnog gusarenja koje je jedva suzbijeno u ratovima protiv Teute i Demetrija.
- Iako se krš na prvu činio siromašnim, zaleđe Salone i cetinski bazen bili su iznimno bogati stočnim fondom, kožom, a ponajviše strateškim metalurškim resursima i kontrolom tranzitne trgovine solju i poljoprivrednim proizvodima između obale i unutrašnjosti.

Taktička implikacija uzroka za ubikaciju: Zašto baš Trapošnik?

Kada se analiziraju ovi uzroci, ponovno puca teza o Duvanjskom polju kao meti prvog udara: Delmati su brzim pljačkaškim napadima ugrožavali **Tragurij (Trogir), Epetij (Stobreč) i Salonu (Solin)**, a što je povijesno zabilježena činjenica. Njihovi odredi brzo su se spuštali sa brda ravno u splitsko-solinski bazen i isto tako brzo se povlačili. To bi bilo teško i praktično nemoguće izvedivo sa pozicije Duvanjskog polja, pa čak i sa triljskog područja. Rimski konzul Figul stoga nije imao potrebu tražiti neprijatelja desetke kilometara daleko u unutrašnjosti Bosne. „Neprijatelj" je bio tu, na pragovima obalnih gradova. Da bi zaustavio napade na rimske saveznike i kaznio Delmate za uvredu poslanika, Figul je morao izvesti brzu i izravnu kaznenu ekspediciju na prvu liniju delmatske obrane. Ta linija je bio monumentalni **Trapošnik** iznad Dicma. On je bio operativna baza s koje su Delmati kontrolirali izlaze prema obali i s koje su vršili pritisak na Epetij i Salonu. Udarcem na Trapošnik, Rim je rješavao trenutačnu taktičku prijetnju na samim vratima svoje jadranske interesne zone. Napad konzula Figula na Delmion **156. BC** označava potpuni zaokret u rimskoj geopolitici i **nultu točku stvarnog osvajanja unutrašnjosti Dalmacije**.

Od tog prvog udara, pa do konačnog sloma ilirskog otpora 9.g. BC protekle su točno **164 godine** neprekidnog i krvavog teritorijalnog ratovanja.

Sinteza vojnih i topografskih činjenica

Uzimajući u obzir ove vremenske okvire i okolnosti, teza o prapovijesnom Delmionu na Gradini Lib (Duvanjsko polje) gubi logističku održivost u korist **Trapošnika** (Krušvar/Dicmo) zbog sljedećih egzaktnih činjenica:

- U trenutku pokretanja rata (156. BC), rimska vojska je ustrojena kao građanska milicija bez izgrađene cestovne mreže kroz naš krš. Prodor tisuća vojnika i opskrbnih kola preko surovih planinskih masiva Mosora i Kamešnice 80 km duboko u unutrašnjost (do Liba) bio je logistički nemoguć i vojnički samoubilački čin. Rim je morao napredovati postupno, slamanjem prve i najveće prepreke u neposrednom zaleđu svoje obalne baze u Saloni.
- Trapošnik je ogromna prstenasta gradina koja se nalazi na prvorazrednom geostrateškom čvorištu sa vrhunskim nadzorom šire okoline. On izravno jaše na zapadnom planinskom usjeku kroz koji prolazi naknadna rimska cesta, te kasniji srednjovjekovni i austrougarski pravci, vizualno nadzire kompletan širi geografski prostor, i podjednako kontrolira i nadzire uvodno spomenutu antičku trasu na potezu **Prosik – Bisko**. Ostaviti takvu monumentalnu utvrdu iza leđa, a produžiti prema Bosni, prkosilo bi logici i postulatima ratovanja.

Položaj Trapošnika u prostoru

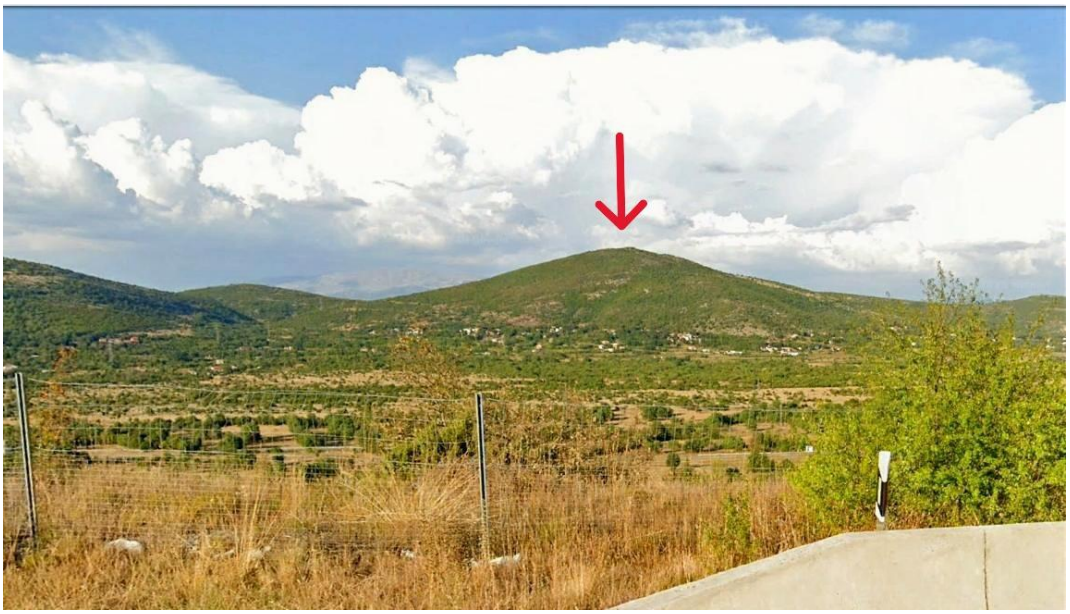

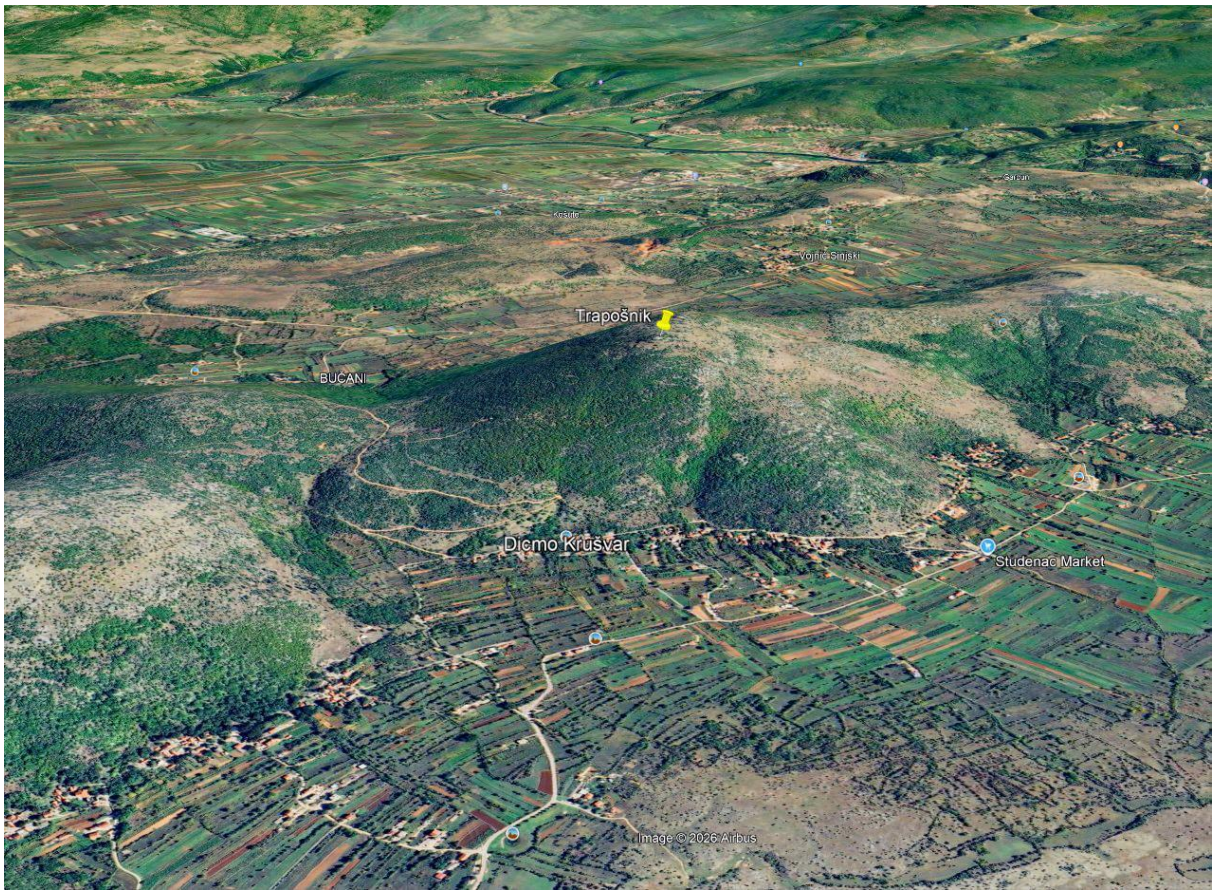

Naknadna rimska cesta (crveno)

Dobro vidljivi ostaci naknadne rimske vojne ceste

Austrougarska cesta odmah iznad rimske trase i ostaci donjeg sloja/trupa obje ceste

Rimska trasa (crveno) i austrougarska (zeleno) koja je još u uporabi

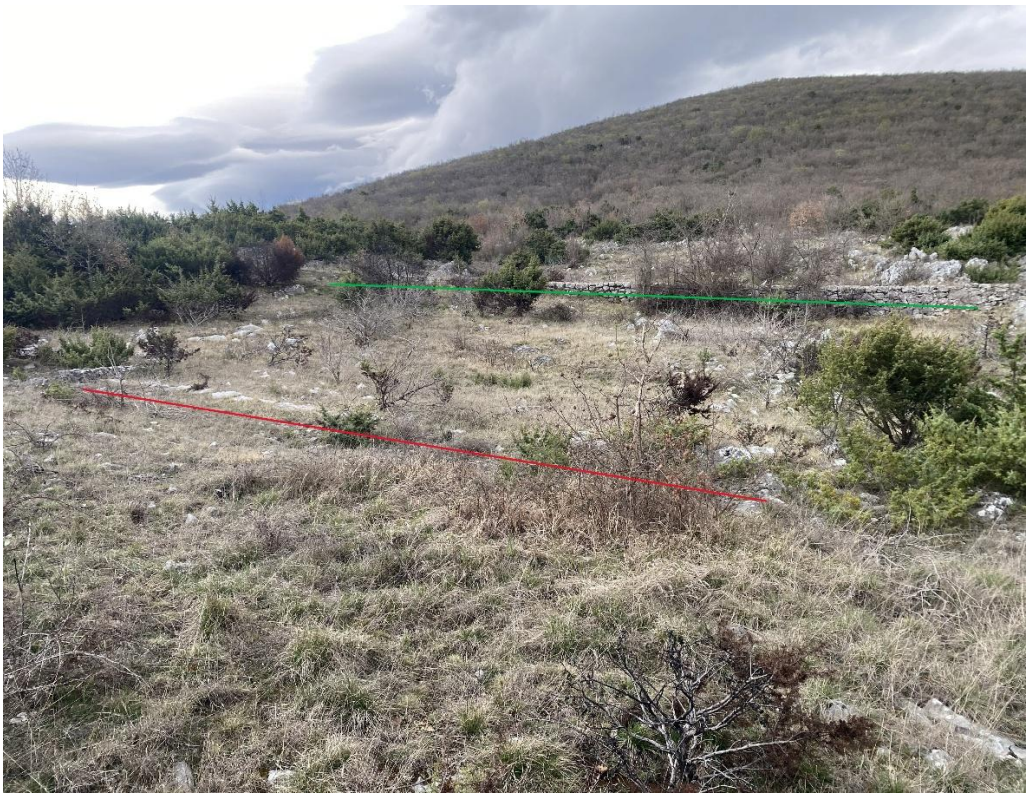

- Dok **Lib**, svojim puno manjim dimenzijama, zauzima prostor od cca 2,2 ha i taktička je vojna mišolovka (*na relativnoj nadmorskoj visini od 127 m, lako pristupačan sa tri strane i ranjiv s povišenog masiva u svom zaleđu*), **Trapošnik** na LiDAR snimkama pokazuje golem, koncentrični suhozidni otisak (*3x veće površine u svom užem, „ograđenom“ dijelu od preko 6 hektara*). Njegova batinasta i strma konfiguracija u potpunosti odgovara Apijanovu opisu "teško pristupačnog mjesta" (*314 m relativne nadmorske visine na vrhu ogromnog brda*) s kojeg su Rimljani u prvom jurišu odbačeni, te su unutrašnjost morali unakrsno tući zapaljivim projektilima sa susjednih, povišenih kota (*vjerojatno sa istočne padine brda Čemernica/Previšće-Bračice i/ili sa istočnog dijela Trapošnika-Orlovac i Jedini drinak*).

Tvrdnja i uobičajen stav struke da su Delmati i Iliri općenito bili divljaci koji su lokali medovinu (to doduše jesu), urlali na pomrčine mjeseca i ratovali bacanjem kamenja iz ruku, uvreda je za narod koji je modificirao hektare krša, podizao megagradine, izrađivao oružje „vilinskog“ dizajna, imao vrhunski razvijenu metalurgiju i brodogradnju, razvijenu prometnu mrežu i još ponešto, dok se ostatak tadašnje Europe valjao u civilizacijskom blatu. Upravo ta visoka inženjerska i vojna organizacija objašnjava zašto je Rimu trebalo čak 164 godine da slomi središnji Ilirik.

Sravnjivanje prvog, prapovijesnog Delmiona 155. pr. Kr. bilo je "otvaranje vrata" kroz koja će Rimljani prolaziti iduće stoljeće i pol. Slijepo forsiranje Duvanjskog polja kao lokacije tog prvog sukoba-a na temelju izoliranih rimskih nadgrobnih spomenika **iz znatno kasnijeg razdoblja carstva** kada je i upravno ime dislocirano u ravnici-zanemaruje najviše geometriju ratovanja. Monumentalni **Trapošnik**, sa svojim položajem na desetoj milji od Salone (*Ad Decimum*) i kontrolom magistralnog pravca prema Bisku i u to vrijeme lokalnijeg prema Trilju (Pons Tiluri), stoji kao stvarni povijesni bastion na kojem je započeo stogodišnji rat za rađanje provincije Dalmacije.

"Teror" kabinetske epigrafike

U modernoj antičkoj arheologiji i historiografiji sa prostora Ilirika stvorena je relativno nedavno dogma (znanstveni konsenzus/dogovor) prema kojoj se prapovijesni, delmatski Delmion (zapaljen od strane Rimljana 155. pr. Kr.) bezuvjetno smješta na lokalitet Lib iznad Duvanjskog polja, **a time i srce delmatskog prostora na istu lokaciju**, a što je povijesni nitkovluk. Delmatsko područje nalazilo se (i dobro je dokumentirano) na potezu od Krke do Cetine. Dalje neću o tome.

Ova ubikacija pati od temeljnog metodološkog jaza koji se može nazvati **"teror epigrafike nad topografijom"**. Naime, pronalazak kasnoantičkih nadgrobnih spomenika i natpisa koji spominju *Municipium Delminensium* na širem prostoru Duvanjskog polja uzet je kao apsolutni dokaz da se na tom istom mjestu nalazila i prapovijesna utvrda. Pritom se potpuno zanemaruju dvije ključne činjenice:

Rimska administrativna praksa bila je da su se, nakon razaranja autohtonih prapovijesnih središta (poput Kartage ili Numancije), novi upravni centri istog imena redovito gradili u ravnici ili na pristupačnijim lokacijama, miljama daleko od prvotnih neosvojivih gradina, radi lakše kontrole populacije, ali i svojevrsnog geografskog „damnatio memoriae“ originalnog mjesta.

Ignoriranje vojne logike terena od strane klasičnih arheologa, koji su obučeni za tipologiju keramike i čitanje natpisa, a koji rijetko konzultiraju zakone vojne taktike, prohodnosti i opskrbe trupa, tretirajući rečenice antičkih kroničara o "marševima u unutrašnjost" kao jednostavne literarne fraze.

Što su kroničari zapravo zapisali?

Da bismo razumjeli gdje se Delmion nalazio, moramo ogoliti zapise antičkih autora koji su pisali o pohodima konzula **Gaja Marcija Figula** (156. pr. Kr.) i **Kornelija Scipiona Nazike** (155. pr. Kr.):

Strabon (*Strabo*): Veliki geograf koristi najstariji grčki oblik **Delmion** (Δέλμιον) i izričito navodi da je po toj utvrdi čitav narod (Delmati) dobio ime. On grad smješta u kontekst regije koja **gravitira salonitanskom zaleđu.**

Apijan iz Aleksandrije (*Appianus*): U svom djelu *Illyrica*, Apijan donosi najpreciznije taktičke detalje. On opisuje Delmion kao "veliki i moćan grad" smješten na **visokom, strmom i teško pristupačnom mjestu**. Navodi da su Rimljani u prvom jurišu odbijeni i natjerani u bijeg niz padinu. Zbog nepristupačnosti lokacije i obrambenih bedema, Scipion Nazika je grad osvojio tek kada je postavio opsadne sprave na **susjedna, povišena brda** i unakrsno zasuo unutrašnjost zapaljivim projektilima punjenim smolom i sumporom, zapalivši drvene kuće.

Klaudije Ptolemej (*Claudius Ptolemaeus*): Njegove ranokartografske koordinate iz 2. stoljeća po. Kr. naveli su rane novovjekovne kartografe (poput Ivana Lučića u djelu *Regio Salonitana*) da Delminium lociraju **sa zapadne obale Cetine**, u neposrednoj blizini Trilja, a ne duboko u unutrašnjosti Bosne.

U potrazi za prapovijesnim Delmionom, službena je znanost ignorirala radove ranih geografa i kartografa 16. i 17. stoljeća, smatrajući njihove radove nepreciznima. Međutim, dublja analiza karata poput onih Ivana Lučića (*Johannes Lucius*) ili mletačkih vojnih inženjera iz doba Kandijskog i Morejskog rata otkriva frapantan detalj:

- Smještaj na zapadnoj obali Cetine: Na karti *Regio Salonitana*, rađenoj prema Ptolemejevim smjernicama, točkasta oznaka za drevni Delminium (ili njegove ostatke) sustavno se crta sa **lijeve (zapadne) strane rijeke Cetine**, točno u radijusu Tilurija (Trilja) i Dicmanjskog polja.

- Logika prepisivanja: Rani kartografi nisu izmišljali pozicije; oni su prepisivali podatke iz kasnoantičkih i bizantskih itinerara koji su još uvijek bili dostupni u arhivima obalnih komuna prije masovnih razaranja. Činjenica da topografski smještaj na tim kartama savršeno korespondira s masivom **Trapošnika**, a potpuno odudara od Duvanjskog polja (koje se nalazi daleko na istoku, s druge strane planinskog lanca), pruža snažan indicij da je sjećanje na položaj stvarnog Delmiona bilo živo i vezano uz cetinsko-dicmanjski bazen.

Položaj Delminiuma u odnosu na Scardonu

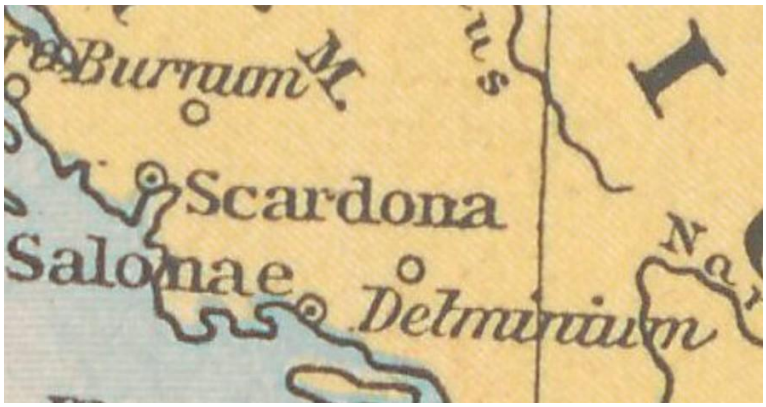

Zbog različitih povijesnih karata sa različito označenim lokacijama Delmiona/Delminiuma, da se zaključiti da je isti administrativno „selio“ na različite ključne pozicije ovisno o povijesnim okolnostima i/ili je u pojedinim slučajevima uistinu paušalno ucrtavan ovisno o dostupnim pretpostavkama i informacijama u vrijeme izrade karata.
Ispod je isti recimo smješten blizu današnje rijeke Drine.

Rimska vojna i logistička sposobnost sredinom 2. st. pr. Kr.

Godina 156. pr. Kr. predstavlja rano razdoblje rimske ekspanzije na istočnu obalu Jadrana. Ovo je ključni kronološki argument koji službena historiografija sustavno previđa:

- Vojska prije Marijevih reformi: Rimske legije ovog doba nisu profesionalna stajaća vojska s razvijenom inženjerijom, već građanska milicija. Rimska cestovna mreža kroz krš Dalmacije u tom trenutku **ne postoji**.

- Logistički nemogući prodor: Pokrenuti vojni pohod iz primarne baze u Saloni i marširati s tisućama vojnika, konja i opskrbnih kola preko surovih planinskih masiva Mosora i Kamešnice, duboko u unutrašnjost do Duvanjskog polja (cca 80 km zračne linije), u neprijateljskom i nepoznatom teritoriju, bez izgrađenih prometnih pravaca bio bi logistički SF ravan vojnom samoubojstvu. Svaki takav marš bio bi trenutačno sasječen u planinskim klancima od strane delmatskih zasjeda.

- Strategija postupnog napredovanja: Rimska vojska je morala napredovati postupno. Prva operacija iz 156. pr. Kr. imala je za cilj osigurati neposredno zaleđe Salone i neutralizirati monumentalnu utvrdu koja drži ključni ulaz u unutrašnjost i "reže dotok zraka" samoj obali.

Samo činjenica da je Rimu, kao globalnoj supersili antike, trebalo pune **164 godine** i najveća podignuta vojna sila od Punskih ratova da potpuno „pacificira“ i slomi otpor u unutrašnjosti Dalmacije, nepovratno dokazuje da su se suočili s vrhunski organiziranim, metalurški i inženjerski pismenim protivnikom, a ne s neorganiziranim plemenima.

Komparativna topografska i taktička analiza: Trapošnik nasuprot Gradine Lib

Kada se teorija suoči s fizičkom stvarnošću terena i parametrima dvaju lokaliteta, uočavaju se nepremostive razlike u geografskoj, vojnoj i strateškoj logici.

Lokalitet A: Gradina Lib (Duvanjsko polje) – "Taktička mišolovka"

Tradicionalno usvojeni Delminium na Libu pati od ozbiljnih prostornih kontradikcija u odnosu na opise velikog "megale polisa":

- Dimenzije i kapacitet: Prostor pretpostavljene akropole na Libu iznosi svega cca 2,2 hektara. Riječ je o relativno maloj, zbijenoj prapovijesnoj utvrdi. Unutar ovih dimenzija nemoguće je smjestiti gusto naseljenu prijestolnicu velikog plemenskog saveza s drvenim kućama koje bi opravdale Apijanov opis masovnog požara i dugotrajne opsade.

- Pristupačnost i ranjivost: Suprotno romantičarskim opisima o "neosvojivoj kuli", Lib je s više strana zapravo relativno lako pristupačan. Ono što je ključno za vojnog stratega: Lib se u pozadini spaja s povišenim planinskim masivom. Rimska vojska, ako bi uopće izbila na Duvanjsko polje, preuzimanjem tih viših kosa u zaleđu pretvara Lib u **taktičku mišolovku** za same branitelje, eliminirajući potrebu za kompleksnim i dugotrajnim vojno-inženjerskim manevrima.

Položaj i pristupačnost gradine Lib (Borčani/Duvanjsko polje)

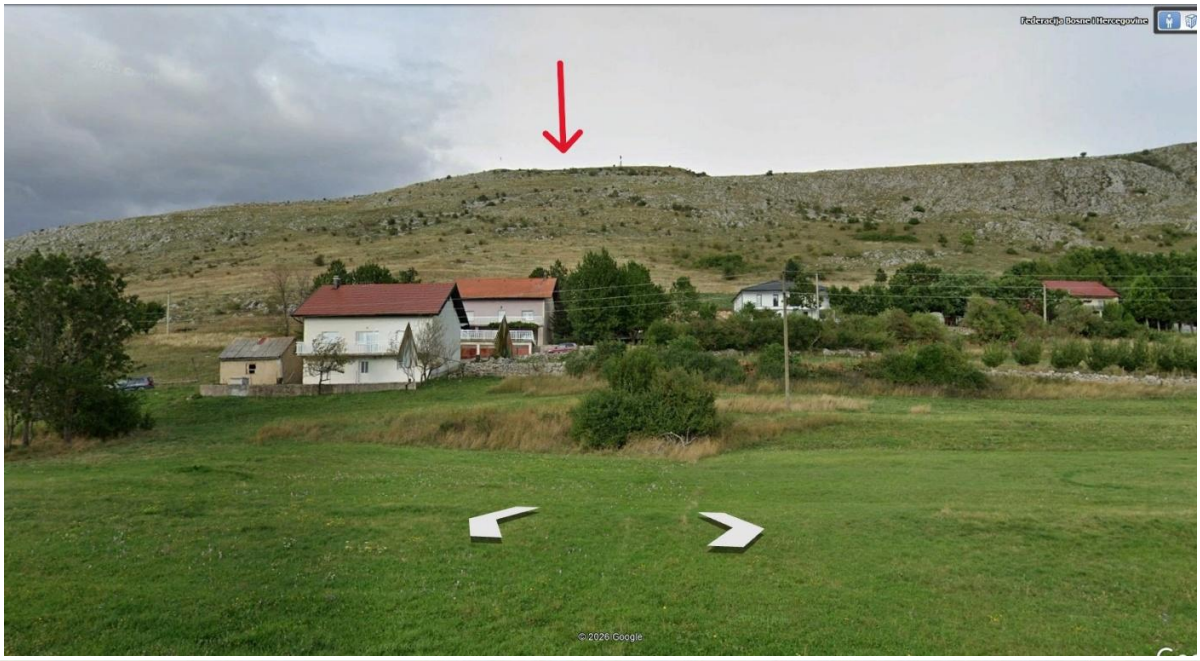

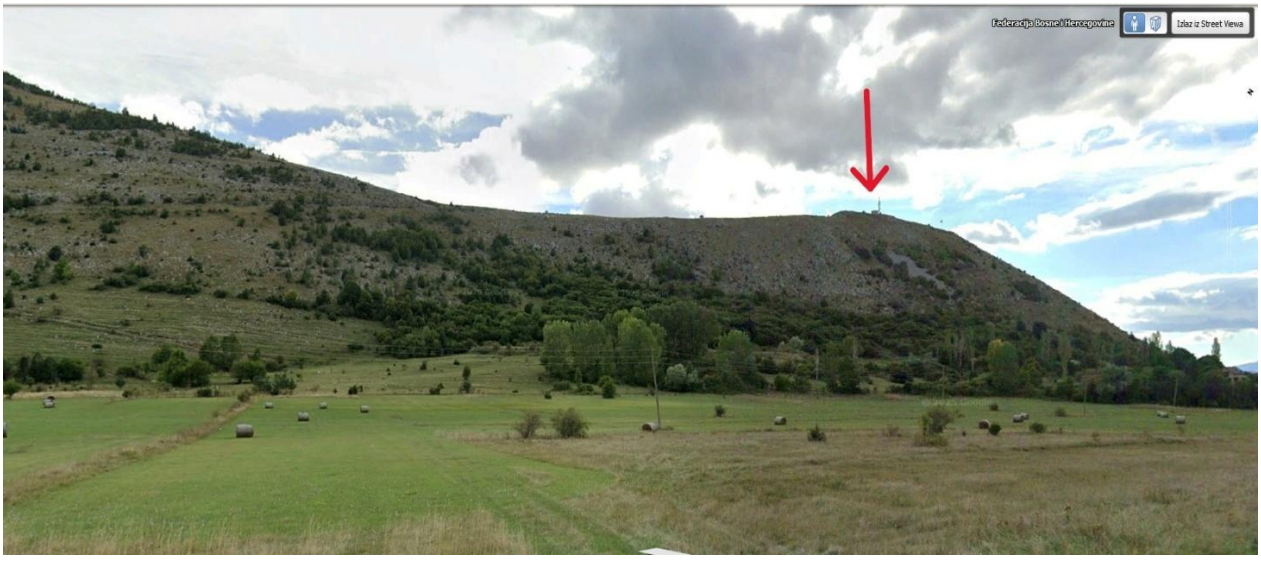

Lokalitet B: Kompleks Trapošnik (Krušvar/Dicmo) – "Vratar zaleđa"

Nasuprot Libu, monumentalni kompleks Trapošnik na koordinatama iznad Dicmanjskog polja u potpunosti zadovoljava profil prve i najveće delmatske utvrde:

- Monumentalnost i LiDAR otisak: Suvremena LiDAR tehnologija i satelitski snimci demaskirali su goleme, koncentrične suhozidne bedeme i terase koje se protežu u širini od preko 200 m i duljini preko 420 m. To je kompleks koji je sa okolnim prostorom na vrhu brda Trapošnik (*površina od cca 25-30 ha)* mogao primiti tisuće branitelja i stotine drvenih nastambi – stvarni delmatski "megale polis".

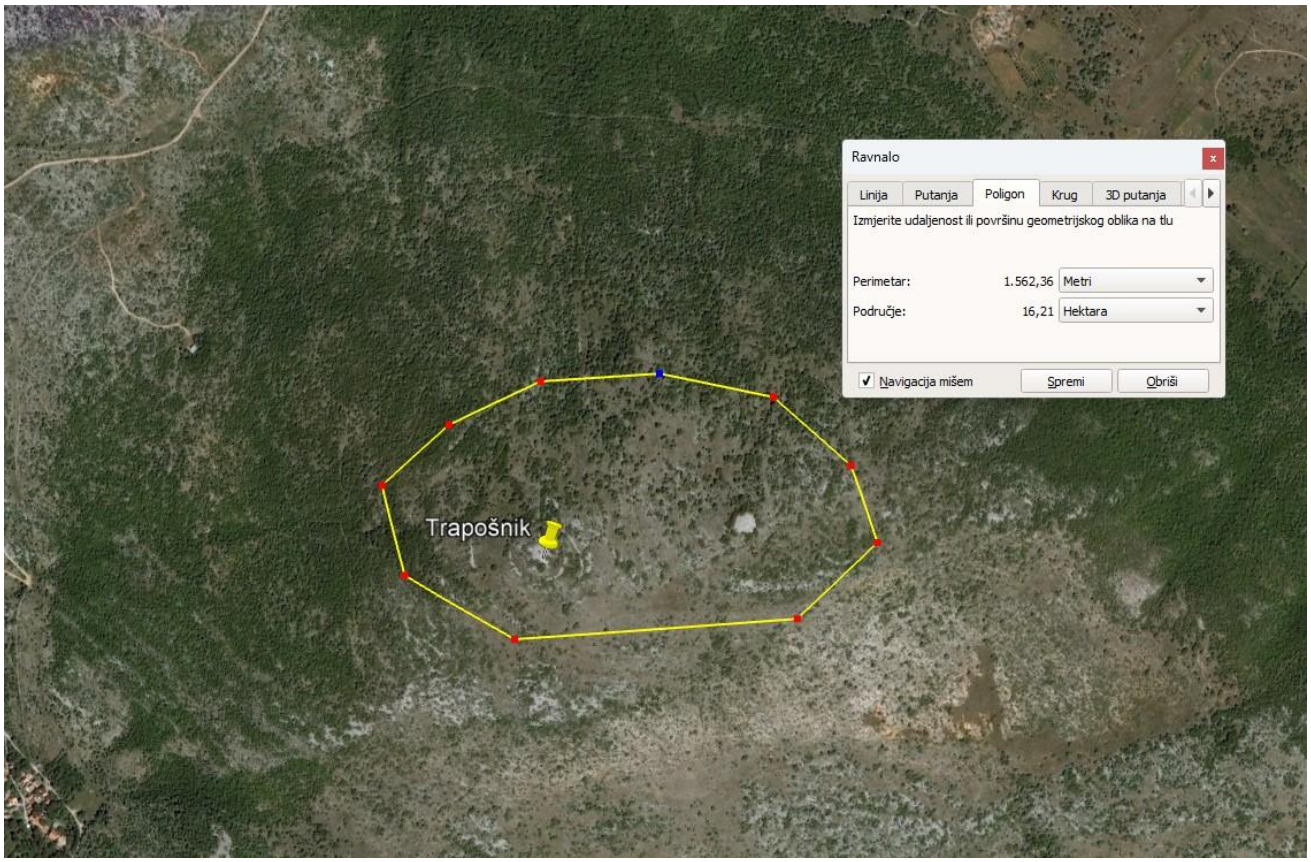

Lidarski snimak gradine Trapošnik i uže dimenzije

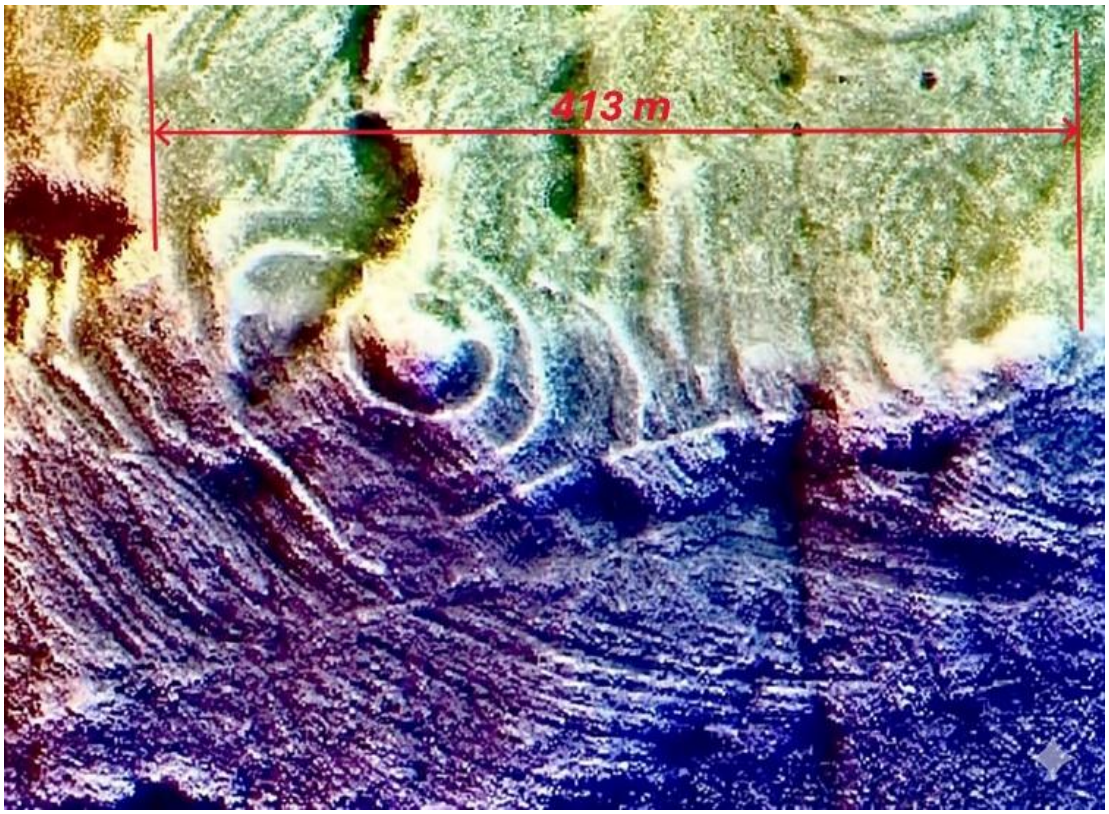

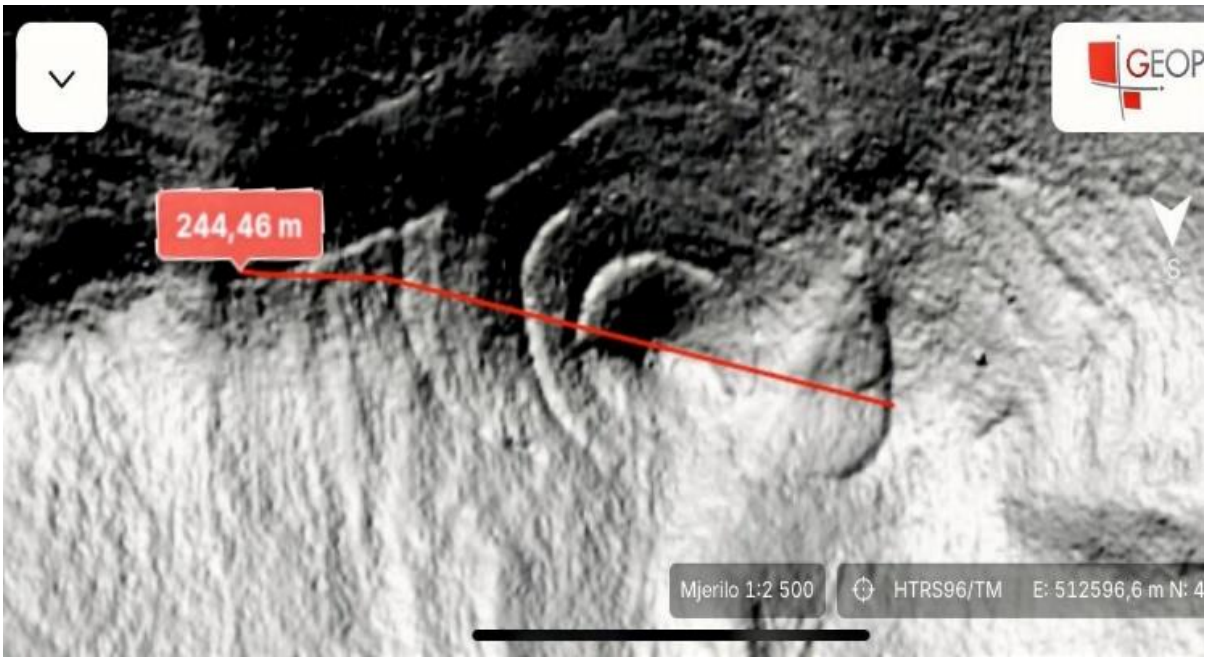

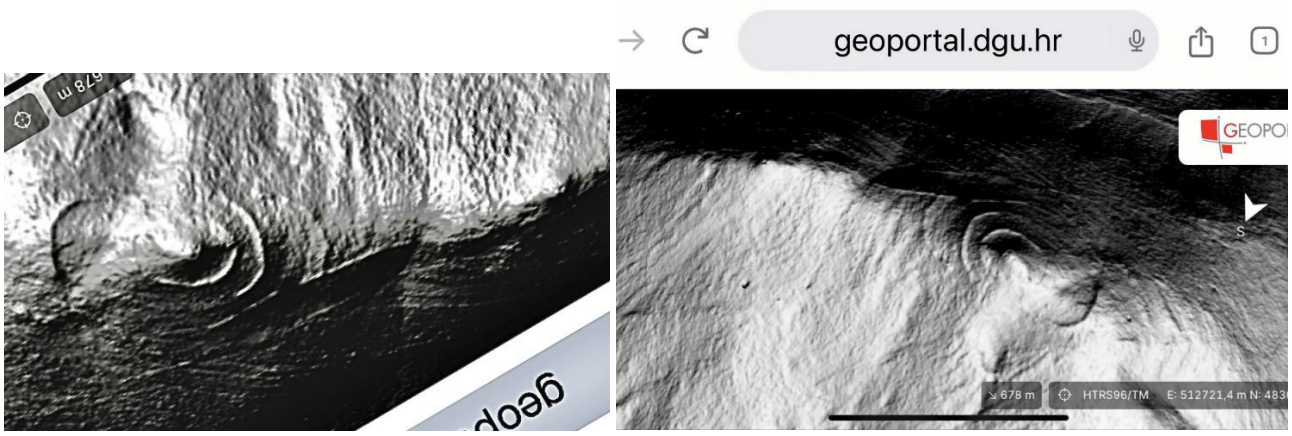

- Nepristupačnost i "gađanje odozgo": Trapošnik (666 m n.v., 314 m relativne n.v.) je izrazito strma, batinasta uzvisina, sa svih strana opasana vrletnim padinama. Frontalni juriš pješaštva na takve bedeme s donje pozicije (iz smjera Krušvara) bio je osuđen na propast, što savršeno objašnjava zašto je Figul u prvom naletu odbačen u bijeg niz padinu.

- Geometrija opsade: Strateško-vojna analiza okolnih brda otkriva taktičko-osvajačku logiku Apijanova opisa. Trapošniku se na SZ i JI strani nalaze spomenuta brda Čemernica (vjerojatnija i primarna lokacija opsade) i Jedini drinak/Orlovac (moguća dodatna lokacija). Ti povišeni, susjedni položaji predstavljaju idealne, prirodne kote za postavljanje rimskih onagra i katapulta, s kojih se unutrašnjost Trapošnika mogla precizno i unakrsno tući zapaljivim projektilima s distance.

- Kontrola komunikacijskih trasa: Trapošnik doslovno "jaše" na ključnoj, prastaroj prirodnoj trasi koja spaja obalni bazen Salone s prijelazom preko Cetine kod Trilja (*Pons Tiluri*). Ostaviti ovakav moćan fortifikacijski sustav iza leđa, a maršírati dalje prema Bosni, bila bi kardinalna vojna pogreška koju rimski generali nikada ne bi počinili.

Nadzor okoline sa Trapošnika

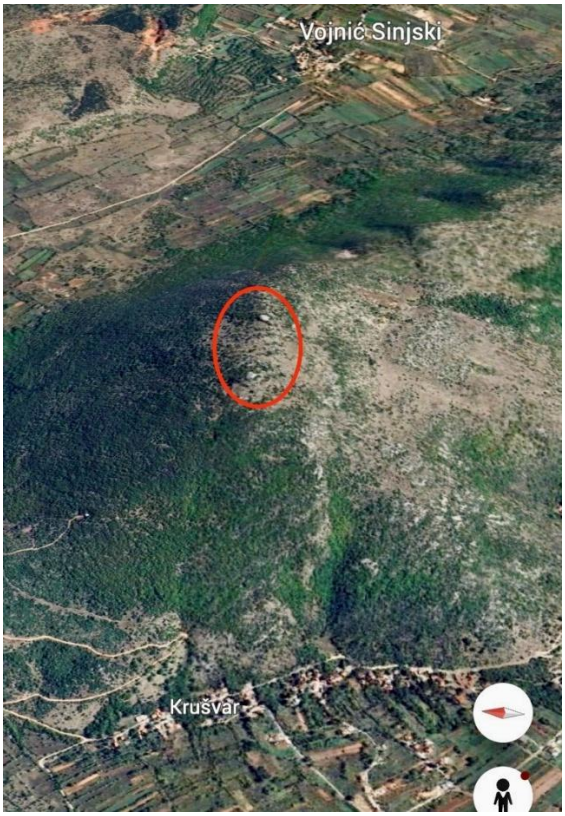

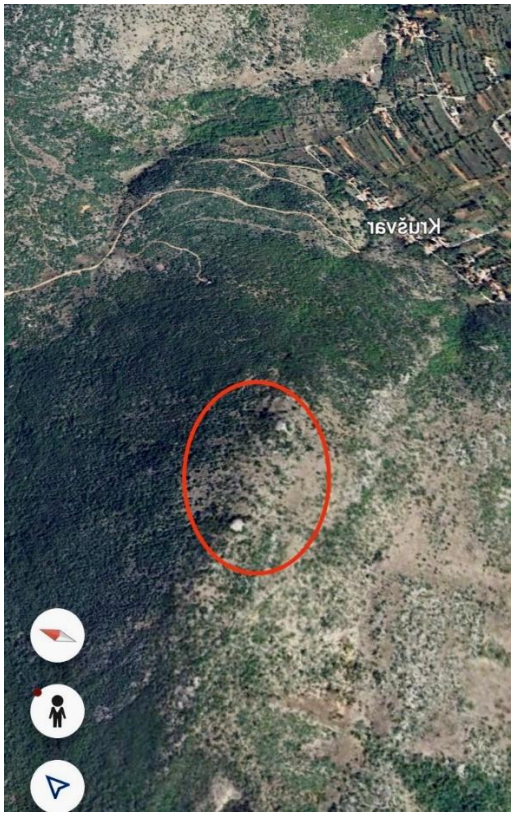

Čaporice
Nutjak
Vidikovac Trilj
Trilj
Gardun
Vojnić Sinjski
Krušvar

Čitluk
Suhač
Karakašica
Glavice
Brnaze

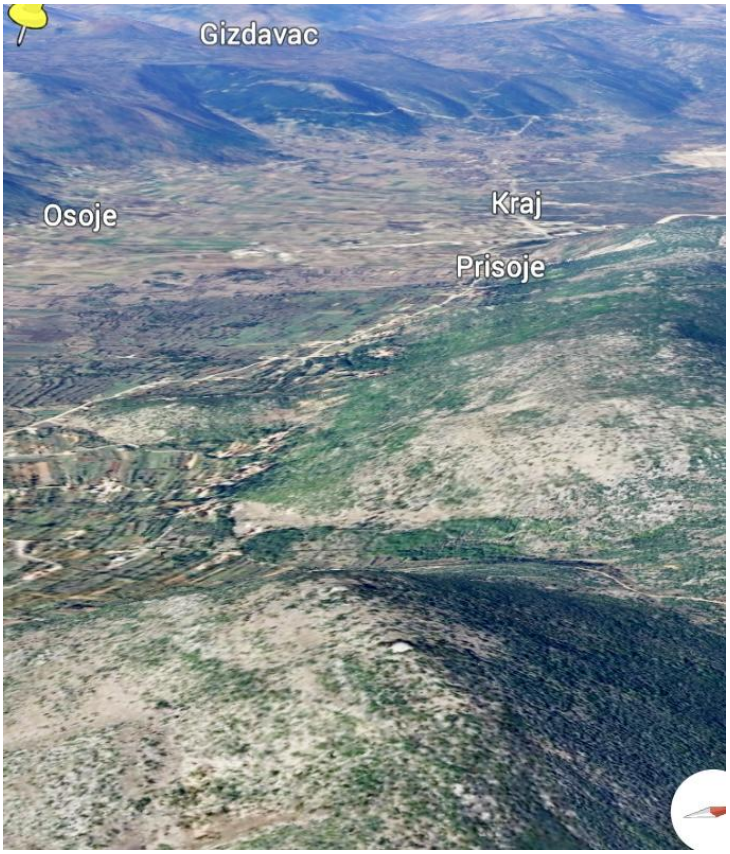
Gizdavac
Osoje
Kraj
Prisoje

Okrug Gornji
Trogir
Blaca
Konjsko
Koprivno
E65
Krušvar

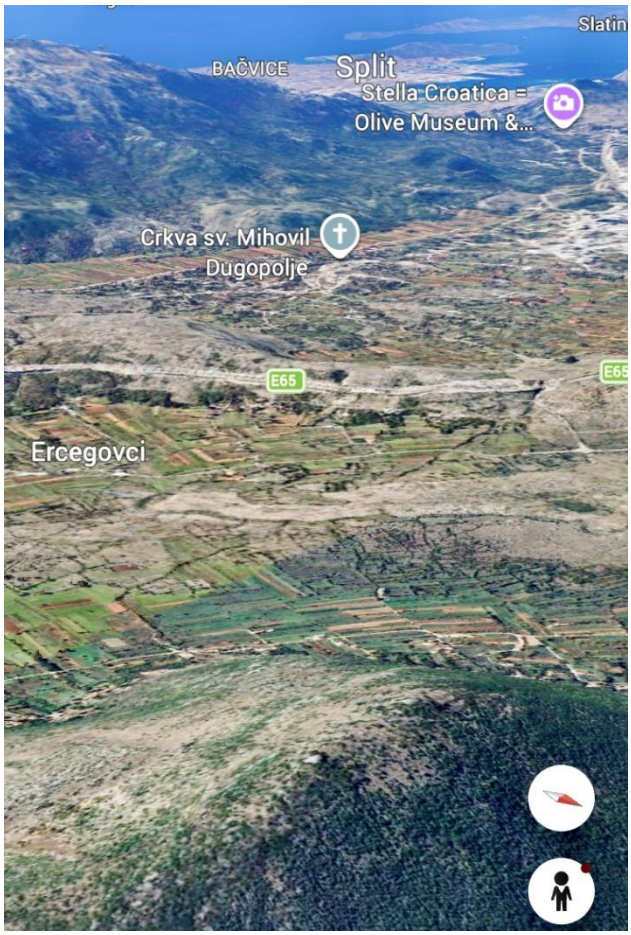

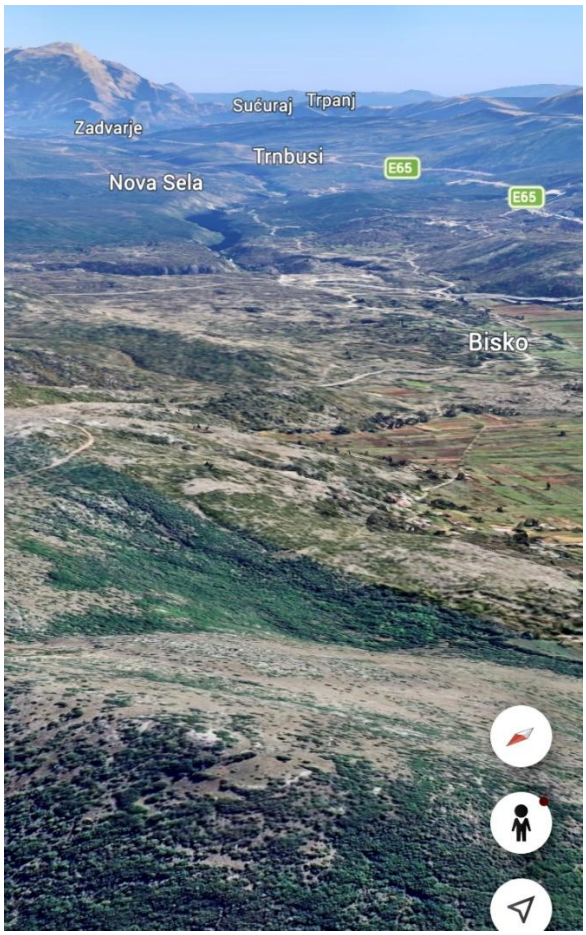

Povijesna sinteza i nova paradigma

Na temelju svih iznesenih arheoloških, kronoloških i primarno vojno-logističkih parametara, prividni znanstveni konsenzus o smještaju prapovijesnog Delmiona na Gradinu Lib postaje neodrživ.

Stvarni povijesni scenarij:

1. **Faza 1 (156.–155. pr. Kr.):** Rim pokreće agresiju iz Salone. Zbog logističke nemogućnosti dubokog prodiranja preko Kamešnice bez cesta, primarna meta je monumentalni **Trapošnik** – ključna utvrda koja kontrolira tranzit prema Cetini. Rimljani ga teškom mukom, paležom i upotrebom opsadnih sprava sa susjednih brda, osvajaju i razaraju, što antički kroničari bilježe kao pad Delmiona.
2. **Faza 2 (Kasnije Rimsko Carstvo):** Nakon što je teritorij duboko u unutrašnjosti konačno „pacificiran“ (vjerojatno tek u Oktavijanovo doba ili nakon 9. god. po. Kr.), Rim osniva novi administrativni i upravni centar – *Municipium Delminensium* – duboko na sigurnom prostoru Duvanjskog polja (podno Liba), prenoseći staro, slavno ime plemenske utvrde na novu administrativnu jedinicu u ravnici.

Moderni istraživači koji su na temelju kasnijih natpisa s Duvanjskog polja tu locirali i prapovijesnu prijestolnicu, nasjeli su na klasičnu zamku rimske administrativne geografije. Monumentalni **Trapošnik**, sa svojim položajem, nepristupačnošću i jasnim topografskim i vojnim prednostima, stoji kao nijemi, ali neoborivi dokaz da se prva i stvarna drama delmatskog otpora **i rađanja imena Dalmacije** odvijala upravo na stijenama iznad Krušvara i Dicma. I dodatna analiza geostrateškog položaja Trapošnika i okolnih prapovijesnih i antičkih prometnih trasa (iako nije detaljno obrađena u ovom radu) ide tom zaključku u prilog.

Razvoj sukoba i uloga unutrašnjosti u kasnijim fazama (Oktavijanovo doba)

Da bismo u potpunosti zaokružili tezu, moramo objasniti ulogu **Gradine Lib** u kasnijim stoljećima rimsko-delmatskog rata.

- Nakon što je Scipion Nazika 155. pr. Kr. spalio prvu prijestolnicu na Trapošniku i time privremeno slomio kralježnicu delmatskog saveza u neposrednom zaleđu Salone, preživjelo stanovništvo i politički centar gravitacije povlače se dublje u unutrašnjost-jedno od tih utvrđenih utočišta izgledno je bio i **današnji Velić** na poziciji „vrata Bosne“ sa potvrđenim nevjerojatnim i do sada neviđenim infrastrukturnim ostacima. Po meni **radi se o izvornom ilirskom Tiluriju**, o čemu sam već pisao na facebooku, ali to je zasebna tema koja zahtijeva dublji osvrt.
- Na sigurnom i preglednom prostoru Duvanjskog polja, Delmati, kao i na mnogim drugim gradinama u širem okruženju, utvrđuju nove položaje. Gradina Lib u nekom povijesnom trenutku možda i preuzima ulogu novog manjeg regionalnog središta (kao možda i drevni Imotski). Kada car Oktavijan August (34. – 33. pr. Kr.) i kasnije Tiberije (6. – 9. po. Kr.) pokreću masovne, profesionalne legije s izgrađenom logističkom infrastrukturom (vojne cestovne trase), oni ratuju protiv dislociranog ilirskog naroda na različitim pozicijama u unutrašnjosti.
- Nakon konačnog gušenja Batonova ustanka 9. godine po. Kr., Rimljani na Duvanjskom polju uspostavljaju *Municipium Delminensium*. Spomen rimskog "Delminium-a" u naknadnim povijesnim zapisima stvorio je prvu zamku u koju je moderna arheologija upala i nekritički je prepisala dalje.

Smjernice za buduća istraživanja

Ovo izvješće postavlja hipotezu koja se može i mora provjeriti na terenu. Da bi se znanstveni narativ pomaknuo sa mrtve točke kabinetskih rasprava i otklonile očite vojno-povijesne nelogičnosti, potrebna su minimalna arheološka istraživanja radi potvrde ovih tvrdnji:

1. Dosadašnji istraživački fokus bio je usmjeren na obalu i poznate rimske lokalitete (Salona, Epetium, navodni Tilurij/Gardun i sl.). Trapošnik je arheološki netaknut u smislu potrebnih arheoloških iskapanja i analiza kao i službene potvrde. Sustavno traženje **garova (slojeva pepela)** koji datiraju iz sredine 2. stoljeća pr. Kr. primjerice, pružilo bi definitivan dokaz o velikom požaru koji opisuje Apijan.

2. Detaljno mikro-pretraživanje detektorima metala i arheološkim sondama užeg prostora gradinskog kompleksa Trapošnik kao i na susjednim kotama u potrazi za ostacima velike opsade (rimskih opsadnih klinova, okova za katapulte ili specifičnih ranorepublikanskih projektila).

3. Detaljno mapiranje prapovijesnih komunikacija koje prolaze neposredno ispod Trapošnika kako bi se dokazao kontinuitet kretanja vojski prije izgradnje naknadnih vojnih trasa.

Konačni zaključak

Znanstvena dogma o smještaju prapovijesnog Delmiona na Libu produkt je vremena koje nije raspolagalo LiDAR tehnologijom i koje je zanemarivalo vojnu logistiku. Kada se ogole činjenice – male dimenzije Liba, taktička nepristupačnost i monumentalnost Trapošnika, matematička točnost desete milje (*Ad Decimum* / Dicmo), te činjenica da je Rim 156. pr. Kr. bio logistički nesposoban za duboke planinske prodore – zaključak se nameće sam od sebe.

Trapošnik je stvarni, zaboravljeni bastion na kojem je započeo dugi i krvavi rat za Dalmaciju. On ispunjava sve uvjete mitske utvrde koju je Rim morao spaliti kako bi uopće kročio u unutrašnjost Ilirika.

Vrijeme je da se krivo „nasađeni“ znanstveni narativ uskladi sa zdravim razumom, logikom terena, geometrijom ratovanja i jasnim vojnim dokazima, te da se isti, relativno jednostavno i lako, potvrdi i arheološkim istraživanjima.

Sve manje od toga samo je puko prepisivanje političkih „istina“ i dodatno održavanje očito krivih (ili lažnih) arheološko-povijesnih teza.